Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tiesības uz veselīgu vidi Eiropas Savienībā, it īpaši saistībā ar karu Ukrainā"

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 228/02)

Ziņotāja: ***Ozlem YILDIRIM***

Pilnsapulces lēmums	27.10.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecība, lauku attīstība un vide
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	13.4.2023.
Pieņemts plenārsesijā	27.4.2023.
Plenārsesija Nr.	578
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	162/1/1

1. **Secinājumi un ieteikumi**

1.1. 2022. gada 23. jūnijā Ukraina kļuva par Eiropas Savienības kandidātvalsti. Kad Ukraina iestāsies Eiropas Savienībā, teritorijas lieluma ziņā tā būs vislielākā vai otrā vislielākā dalībvalsts. Ukrainas lielā teritorija glabā daudzveidīgas ekosistēmas. Kā norāda Konvencijas par bioloģisko daudzveidību sekretariāts, Ukraina aizņem 6 % no Eiropas teritorijas, bet ietver 35 % tās biodaudzveidības.

1.2. Kara izraisītais kaitējums videi ietver ekosistēmu degradāciju, gaisa un ūdens piesārņošanu un aramzemes un ganību lauku piesārņošanu. Kā liecina ziņojumi, kopš kara sākuma 200 000 hektāri meža ir cietuši ugunsgrēkos, ir sadegušas 680 000 tonnas fosilās degvielas un ar munīciju ir piesārņoti 180 000 kubikmetri augsnes. Karš atstājis postījumus aizsargātās teritorijās un iznīcinājis ūdens attīrīšanas stacijas. Konflikta dēļ ir izcēlušies vairāk nekā 100 mežu ugunsgrēki, kuru dēļ gaisā ir izplūduši 33 miljoni tonnu CO_2.

1.3. Balstoties uz tiesību ekspertu ierosināto un 2021. gadā publicēto definīciju, Krievijas rīcība ir pielīdzināma ekocīdam. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) ir izteikusi aicinājumu ekocīdu, kādu definējusi neatkarīgo ekspertu grupa ekocīda juridiskās definīcijas noteikšanai, ES tiesību aktos kodificēt kā krimināInoziegumu. Ja ekocīda noziegums tiks atzīts pārskatītajā ES direktīvā par vides krimināltiesisko aizsardzību, notiks likumdošanas izmaiņas ārpus Eiropas Savienības, it īpaši Starptautiskajā Krimināltiesā, kas var likt Krievijai kaut daļēji uzņemties atbildību par izraisīto vides un ekoloģisko kaitējumu.

EESK:

1.4. uzsver nepieciešamību steidzami uzlabot vides aizsardzību kā vienas no pamattiesībām Eiropas Savienībā un aiz tās robežām. Tās ir smagi pārkāptas, jo Ukrainā notiekošā kara dēļ videi tiek nodarīts kaitējums, kas ietver cilvēku fiziskās un garīgās veselības un ekosistēmu graušanu, gaisa, ūdens, aramzemes un ganību lauku piesārņošanu un tiešā veidā apdraud lauksaimniecības produkciju, turklāt tas var sagraut trauslo globālo pārtikas nodrošinājumu;

1.5. vērš uzmanību uz to, kā Krievijas iebrukums ietekmē vidi un kādas ir tā sociālās sekas, kāpēc svarīgi ir palīdzēt dokumentēt, uzskaitīt un aprēķināt šīs sekas, izmantot vides tiesiskās aizsardzības līdzekļus, vainīgos saukt pie atbildības un ielikt pamatu zaļai un ilgtspējīgai atveseļošanai pēc kara, kā arī, pārdalot līdzekļus zaļai atveseļošanai, palīdzēt aprēķināt finansiālās vajadzības;

1.6. aicina Komisiju un Padomi rūpēties, lai tiktu noteikts, kādu kaitējumu videi nodara Krievijas nelikumīgais karš pret Ukrainu un kā tas ietekmē cilvēktiesības. Komisijai un Padomei ir jāatbalsta darbs, ko pilsoniskā sabiedrība iegulda videi nodarītā kaitējuma, tostarp Krievijas izdarīto vides noziegumu, dokumentēšanā, un jāatbalsta pilsoniskās savienības loma Ukrainas atjaunošanas procesa veidošanā;

1.7. mudina Eiropas Savienību palīdzēt aizsargāt Ukrainas vidi un novērst kara radītos vides postījumus. EESK uzstāj, ka visam atjaunošanas darbam ir jānotiek atbilstoši starptautiskajiem SDO standartiem un sociālo nosacījumu sistēmas principiem;

1.8. uzsver, ka cilvēku veselība un vides kvalitāte nav šķiramas: ekosistēmu, dzīvnieku un cilvēku veselība ir savstarpēji saistīta, un Eiropas Savienībai šīs tiesības ir jāaizsargā. Vides degradācija ir primārais veselības problēmu cēlonis. Trokšņa piesārņojums, piemēram, katru gadu nogalina 12 000 cilvēku. Vides un cilvēka veselības savstarpējā saistība īpaši skaidri ir redzama pārtikas nodrošinājuma jomā;

1.9. aicina Komisiju un Padomi stiprināt pārbaužu metodes pārtikas un lauksaimniecības produktiem, kuri ienāk vienotajā tirgū, īpašu uzmanību veltot Ukrainā notiekošā kara radītajam vides piesārņojumam, lai garantētu veselību visiem Eiropas iedzīvotājiem un videi;

1.10. uzsver, ka tiesības uz veselīgu vidi ir svarīgas cilvēku sociālai un ekonomiskai labklājībai Eiropā un citur. Ir aprēķināts, ka aptuveni 40 % darbvietu pasaulē ir atkarīgas no veselīga klimata un ekosistēmas. Ņemot vērā starptautisko tiesību satvaru un šo spilgto realitāti, nav pārsteidzoši, ka daudzi ES tiesību aktu elementi ir pieņemti, lai īstenotu ES pienākumu nodrošināt tiesības uz veselīgu vidi;

1.11. mudina visas dalībvalstis un Eiropas iestādes pastiprināti rūpēties par pastāvošo tiesisko instrumentu efektivitātes uzlabošanu, jo praksē tās bieži pietrūkst. Daudzi tiesvedības piemēri par dalībvalstu vai pašas Eiropas Savienības pārkāpumiem tādās jomās kā tīrs gaiss, klimats, zvejniecība vai ūdens liecina, cik grūti ir nodrošināt šo tiesību ievērošanu.

2. **Vispārīgas piezīmes**

2.1. *Tiesības uz veselīgu vidi laikā, kad Ukrainā plosās Krievijas karš un Ukraina vēlas pievienoties Eiropas Savienībai*

2.1.1. 2022. gada 16. martā Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma tūlītēji piemērojamu lēmumu par Krievijas izslēgšanu ([1]). Tādējādi laikā, kad ES sarunas par pievienošanos Eiropas Cilvēktiesību konvencijai bija nonākušas pusceļā, 2022. gada 16. septembrī Krievijai tā vairs nebija saistoša. Līdz ar to Eiropas kontinentā krasi saruka teritorija, kurā ir nodrošināta cilvēktiesību aizsardzība. Tomēr iebrukuma sākumā un līdz 2022. gada 16. septembrim Krievijai šī konvencija bija saistoša, un, neraugoties uz to, ka vēlāk Krievija izstājās no starptautiskajām iestādēm, uz to joprojām attiecas daudzi un dažādi starptautiskie pienākumi. Tas skar ne tikai cilvēktiesības ([2]), bet arī vides tiesības: Starptautiskā pamatkonvencija par klimata pārmaiņām ([3]) un Konvencija par bioloģisko daudzveidību ir dažas no konvencijām, kuras Krievija ar savu agresiju pārkāpj.

2.1.2. Ir svarīgi nodrošināt, lai cilvēktiesības un vide būtu aizsargāta ne vien 27 Eiropas Savienības dalībvalstīs, kurās cilvēktiesību aizsardzība tiks nostiprināta, kad ES pievienosies Konvencijai, bet arī pārējā Eiropas daļā – atlikušajās 19 Eiropas Padomes dalībvalstīs, tostarp Ukrainā.

([1]) CM/Del/Dec(2022) 1431/2.3, *Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine* (Sekas, kādas izraisījusi Krievijas Federācijas agresija pret Ukrainu).

([2]) Sk. piemēram, Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālām un kultūras tiesībām 11. panta 2. punkta b) apakšpunktu.

([3]) Sk., piemēram, 3. panta 5. punktu: "Līgumslēdzējām pusēm jāsadarbojas, lai veicinātu atklātas ekonomikas sistēmas veidošanos uz savstarpējas palīdzības principiem, kas radītu ilgtspējīgu ekonomisku augšupeju un attīstību visās valstīs, kuras ir Konvencijas Līgumslēdzējas puses."

2.1.3. Īpaši svarīgi tas ir tāpēc, ka 2022. gada 23. jūnijā Ukraina kļuva par Eiropas Savienības kandidātvalsti. Kad Ukraina iestāsies Eiropas Savienībā, teritorijas lieluma ziņā tā būs vislielākā vai otrā vislielākā dalībvalsts ([4]). Ukrainas lielā teritorija glabā daudzveidīgas ekosistēmas. Kā norāda Konvencijas par bioloģisko daudzveidību ([5]) sekretariāts, Ukraina aizņem 6 % no Eiropas teritorijas, bet ietver 35 % tās biodaudzveidības. Turklāt, ņemot vērā šīs valsts lauksaimniecības zemes platības, kas ir svarīgas pārtikas piegādei pasaulē, kā arī fosilās degvielas infrastruktūru, no kuras dažas kaimiņvalstis ir ļoti atkarīgas enerģijas piegādes ziņā, pēdējā gada laikā tā izjūt ārkārtīgi spēcīgu spiedienu.

2.1.4. Balstoties uz tiesību ekspertu ierosināto un 2021. gadā publicēto definīciju, Krievijas rīcība ir pielīdzināma ekocīdam ([6]). Kopš 2001. gada Ukrainas kriminālkodeksā ([7]) ir ietverts ekocīda noziegums. Līdztekus Eiropas Parlamenta lēmumam ([8]) EESK ir izteikusi aicinājumu ekocīdu, kādu definējusi neatkarīgo ekspertu grupa ekocīda juridiskās definīcijas noteikšanai, ES tiesību aktos kodificēt kā kriminālnoziegumu ([9]). Ja ekocīda noziegums tiks atzīts pārskatītajā ES direktīvā par vides krimināltiesisko aizsardzību, notiks likumdošanas izmaiņas ārpus Eiropas Savienības, it īpaši Starptautiskajā Krimināltiesā, kas var likt Krievijai kaut daļēji uzņemties atbildību par izraisīto vides un ekoloģisko kaitējumu.

2.1.5. 2023. gada 19. janvārī Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju, kurā pausts aicinājums izveidot pret Ukrainu vērstā agresijas nozieguma tribunālu un kura tika atbalstīta EESK februāra plenārsesijā ([10]). Rezolūcijā divas reizes ir minēti vides jautājumi. Pirmkārt, ir atzīta saikne starp karu un dabiskajai videi un klimatam nodarītajiem ilgtermiņa postījumiem. Otrkārt, rezolūcijā ir aicināts izveidot starptautisku reģistru, kurā tiku ietvertas ziņas par plašu un smagu kaitējumu dabiskai videi un klimatam, kas nākotnē palīdzētu noteikt reparācijas par nodarīto kaitējumu. Šajā kontekstā ir svarīgi uzsvērt un stiprināt saikni starp vides postījumiem, kas tiek izmantoti kā kara ierocis, un panākt, lai šie noziegumi tiktu izmeklēti.

2.1.6. Kara izraisītais kaitējums videi ietver ekosistēmu degradāciju, gaisa un ūdens piesārņošanu un aramzemes un ganību lauku piesārņošanu. Piemēram, noplūdes no diviem Krievijas gāzes vadiem Baltijas jūrā var nepieredzētā apmērā ietekmēt klimatu un citus vides aspektus ([11]). Kopš kara sākuma 200 000 hektāri meža ir cietuši ugunsgrēkos, ir sadegušas 680 000 tonnas fosilās degvielas un ar munīciju ir piesārņoti 180 000 kubikmetri augsnes. Karš atstājis postījumus aizsargātās teritorijās un iznīcinājis ūdens attīrīšanas stacijas. Apdraudējumu vēl vairāk palielina tas, ka kodolenerģijas izmantošanas ziņā Ukraina ar saviem 15 reaktoriem ierindojas 2. vietā Eiropā. Konflikta dēļ ir izcēlušies vairāk nekā 100 mežu ugunsgrēki, kuru dēļ gaisā ir izplūduši 33 miljoni tonnu CO_2. Krievija bombardē Ukrainu un iznīcina tās biodaudzveidību. Ukrainas eksperti ir aprēķinājuši, ka Krievija ir nodarījusi kaitējumu 24 miljardu EUR apmērā.

2.1.7. Ukrainā notiekošais karš ir īpaši smags un ilgstošs pārbaudījums videi. Tas negatīvi ietekmē arī fizisko un garīgo veselību, psihisko neskartību un Ukrainas iedzīvotāju un nākamo paaudžu labbūtību. Mazaizsargātās grupas šo ietekmi izjūt vēl spēcīgāk, un īpaša uzmanība ir jāveltī kara psiholoģiskajai ietekmei un garīgās veselības jautājumiem. Karš izraisa gaisa, ūdens un augsnes piesārņojumu, kā arī trokšņa piesārņojumu, no kura cietīs vēl vairākas paaudzes. Daudzas problēmas uzskatāmas par tādām, kas pārsniedz Ukrainas robežas, un pastāv nopietns kolektīvs sabiedrības veselības apdraudējums. Ir zināms, ka līdzīgi kara traumām no paaudzes paaudzē tiek pārmantota vides degradācijas, it īpaši gaisa, augsnes un ūdens piesārņojuma, ietekme uz garīgo un fizisko veselību. No šīm sekām cietīs ne tikai šodien Ukrainā dzīvojošie vai no kara aizbēgušie bērni, bet arī nākamās paaudzes.

2.1.8. Tāpēc ir īpaši svarīgi ļaut izskanēt Ukrainas jauniešu kustību un organizāciju viedoklim. Ir svarīgi, lai viņu redzējums un viedoklis tiktu ņemts vērā atjaunošanas procesā.

([4]) Neviena no dalībvalstīm nav lielāka. Pašreizējo kandidātvalstu vidū lielāka ir tikai Turcija.
([5]) Konvencija par bioloģisko daudzveidību: Nacionālā biodaudzveidības stratēģija un rīcības plāns.
([6]) "Nelikumīgas vai apzinātas darbības, kas izdarītas, pilnībā apzinoties lielo varbūtību, ka šīs darbības var nodarīt nopietnu un plašu vai ilgtermiņa kaitējumu videi", fonds *Stop Ecocide*.
([7]) Ukrainas kriminālkodekss.
([8]) 2023. gada 29. marta lēmums.
([9]) EESK atzinums "Vides aizsardzības uzlabošana ar krimināltiesību palīdzību" (OV C 290, 29.7.2022., 143. lpp.).
([10]) OV C 146, 27.4.2023., 1. lpp.
([11]) *Nord Stream: Russian gas pipe leaks could have an "unprecedented" environmental impact | Euronews* (*Nord Stream*: noplūde no Krievijas gāzes vada var izraisīt ārkārtīgi smagas vides sekas (*Euronews*)).

2.1.9. Mūsu kopīgās ekosistēmas postījumi, piemēram, augsnes degradācija, tiešā veidā apdraud lauksaimniecisko ražošanu un palielina globālā pārtikas nodrošinājuma trauslumu. Preču tirgus pašreizējā struktūra liedz izveidot "mums vajadzīgo ilgtspējīgo ekonomiku" un nevis nodrošina ANO Programmā 2030. gadam un Eiropas zaļajā kursā izvirzīto un ar ilgtspējīgu attīstību, klimatiskajām iecerēm un taisnīgu pārkārtošanos saistīto mērķu sasniegšanu, bet tieši otrādi – kavē šo procesu ([12]).

2.1.10. Pilsoniskai sabiedrībai Ukrainā pirms kara bija būtiska nozīme vides aizsardzībā. Karš ir smagi skāris pilsoniskās sabiedrības spēju šo darbību īstenot. Daudziem vides aizstāvjiem ir nācies bēgt vai piedalīties karadarbībā. Tie, kuri joprojām ir spējīgi darboties, ir pievērsušies Krievijas agresijas kara seku dokumentēšanai vides jomā ([13]). Viņu iesaistīšanās būs ļoti svarīga Ukrainas vides atjaunošanai, un viņiem būs jāpanāk, lai Ukraina pieņemtu tādus vides tiesību aktus, kas tai dotu iespēju iestāties Eiropas Savienībā.

2.1.11. Vides aizsardzība un ietekme uz ikdienas dzīvi un veselību joprojām ir ukraiņiem svarīgs jautājums. Turklāt sabiedriskā aptauja liecina, ka 95,2 procentiem respondentu dabas atjaunošana ir svarīga Ukrainas pēckara rekonstrukcijas sastāvdaļa ([14]).

2.1.12. Ja būtu pienācīgs starptautiskais atbalsts, Krievijas iznīcinātā Ukrainas smagās rūpniecības infrastruktūra varētu pavērt Ukrainai iespēju izvērst saules un vēja enerģijas potenciālu un sagrautās vietā uzbūvēt labāku un zaļāku infrastruktūru ar alternatīvajiem enerģijas avotiem; tā pozitīvi ietekmētu Ukrainas iedzīvotājus un cilvēkus aiz tās robežām, un tas ievērojami spēcinātu Ukrainas pozīcijas sarunās par pievienošanos Eiropas Savienībai.

2.1.13. Pašlaik situācija ir nestabila. Pastāv liela neziņa par nākotni. Līdztekus dramatiskajai ietekmei uz cilvēkiem un humanitārajām sekām būs jāuzdod jautājums par Ukrainas atjaunošanas galīgajām izmaksām un par to, cik lielā mērā Krievijai varēs likt uzņemties atbildību par tām. Eiropas Savienības loma ir būtiska. EESK rezolūcijā par tematu "Karš Ukrainā un tā ekonomiskā, sociālā un vidiskā ietekme" ([15]) līdztekus humānajiem aspektiem EESK ir uzsvērusi, ka Ukrainas, Eiropas Savienības un citu valstu iedzīvotājus ļoti satrauc kara sekas, kuras izraisa bombardēšana, naftas un gāzes noplūde, ķīmijas rūpnīcu un kodolelektrostaciju katastrofas. Sabojātā vide neizbēgami ilgstoši ietekmēs cilvēku veselību un ekosistēmas. Kara izpostītā vide reāli apdraud cilvēkus: iespējams, būs vajadzīgi daudzi gadi, lai novērstu piesārņojumu, tāpēc var palielināties vēža, elpošanas slimību un bērnu kavētas attīstības risks – par to brīdina ANO eksperti ([16]). Apdraudēta ir arī reproduktīvā veselība. EESK ir uzsvērusi, ka Eiropas Savienībai ir jāpalīdz aizsargāt Ukrainas vidi un novērst kara radītos vides postījumus. EESK uzstāj, ka visam atjaunošanas darbam ir jānotiek atbilstoši starptautiskajiem SDO standartiem un sociālo nosacījumu sistēmas principiem. EESK ir ierosinājusi Eiropas Savienībai reaģēt ar tādu programmu palīdzību kā *RescEU* un programma *LIFE* un veikt koordināciju ar valstu, reģionālajiem un vietējiem mehānismiem, kā arī sadarboties ar privāto sektoru un nevalstiskajām organizācijām.

2.1.14. Kamēr karš vēl turpinās, ir svarīgi īstenot pārrobežu sadarbību starp pilsoniskās sabiedrības organizācijām, valdībām un starptautiskajām organizācijām, reģistrēt un uzraudzīt videi nodarītos pārrobežu postījumus, lai būtu iespējams noteikt kaitējuma apmēru un aprēķināt finansiālās vajadzības, sākt investīcijas un pārdalīt resursus ilgtspējīgai un sociālai Ukrainas atjaunošanai. Dokumentēšanas saistībā Eiropas Vides aģentūra ir atbalstījusi tādas informācijas vākšanas spēju pilnveidi, kura atspoguļotu vides pirmskara stāvokli un kura varētu kalpot par pamatu uzraudzības procesam ([17]).

2.1.15. Komisijai un Padomei ir jāsniedz atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai, lai tā varētu dokumentēt videi nodarīto kaitējumu, tostarp Krievijas izdarītos vides noziegumus. ES ir arī jārūpējas, lai tās ieguldījums Ukrainas rekonstrukcijā mazinātu smagās kara ekoloģiskās un vides sekas un lai cilvēktiesības kļūtu par kaut ko reālu.

([12]) EESK atzinums "Pārtikas cenu krīze: spekulācijas loma un konkrēti priekšlikumi rīcībai Ukrainā notiekošā kara apstākļos" (OV C 100, 16.3.2023., 51. lpp.).

([13]) Sk. piemēram, darbu, kuru veic centrs *"EcoAction": Crimes against the environment after one month of Russia's war against Ukraine – Ecoaction* (Pret vidi izdarītie noziegumi mēnesi pēc kara sākuma, *Ecoaction*).

([14]) *How the war does change Ukrainians: public opinion poll about the war, the environment, post-war reconstrution and EU acesssion* (Kā karš maina ukraiņus: sabiedriskās domas aptauja par karu, vidi, pēckara atjaunošanu un iestāšanos Eiropas Savienībā), Resursu un analīzes centrs "Sabiedrība un vide", 2023. gads.

([15]) OV C 290, 29.7.2022., 1. lpp.

([16]) ESAO, 2022. gada jūlijs, Ukrainā notiekošā kara ietekme uz vidi un zaļās atjaunošanas perspektīvas (oecd.org).

([17]) *ENI* Kopīgā vides informācijas sistēma.

2.1.16. Eiropas Savienībai ar savu darbu ir arī jāpanāk, lai Ukrainas un Eiropas Savienības ekonomika turpmāk vairs nebūtu atkarīga no fosilā kurināmā un lai atjaunošanas procesā notiktu atteikšanās no fosilā kurināmā infrastruktūras. Eiropas Savienībai ir arī jārūpējas, lai Ukraina varētu pildīt savu lomu globālajā pārtikas sistēmā un, tā kā nākotnē tā pievienosies Eiropas Savienībai, lai tā varētu Eiropas Savienībai palīdzēt izpildīt Parīzes nolīgumā un Kuņminas-Monreālas nolīgumā ietvertās saistības. ES būtu arī jāpanāk, lai tās sankciju programmas pozitīvi ietekmētu vidi. Nevalstiskās organizācijas ir aicinājušas, piemēram, izmantot sankcijas, kas ne tikai mazinātu Krievijas spēju turpināt nelikumīgo karu, bet arī tās spēju iedzīvoties no nelegālās, nereģistrētās un neregulētās zvejas ([18]).

2.2. **ES juridiskais pienākums aizsargāt tiesības uz veselīgu vidi**

2.2.1. 2022. gada 28. jūlijā Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja pieņēma svarīgu rezolūciju, kurā par cilvēktiesībām tika atzītas tiesības uz tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi ([19]), un ar to visas nācijas, starptautiskās organizācijas, uzņēmumi un citas ieinteresētās personas tiek aicinātas pastiprināti rūpēties par tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi visiem. Visas 27 Eiropas Savienības dalībvalstis kopā ar vairākumu citu valstu balsojumā rezolūciju atbalstīja. Līdzīgi kā EESK 2021. gada informatīvajā ziņojumā par tematu "Vides aizsardzība kā pamattiesību ievērošanas priekšnosacījums" ([20]), ANO rezolūcijā ir atzīts, ka "vides degradācija, klimata pārmaiņas un ilgtnespējīga attīstība ir daži no aktuālākajiem un nopietnākajiem draudiem pašreizējo un nākamo paaudžu spējai efektīvi izmantot daudzas cilvēktiesības". Rezolūcijā cita starpā tādas starptautiskās organizācijas kā Eiropas Savienība tiek aicinātas "uzlabot starptautisko sadarbību, lai varētu stiprināt spēju veidošanu un turpināt labākās prakses apmaiņu ar mērķi arvien plašākā mērogā rūpēties par tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi visiem".

2.2.2. Tiesības uz veselīgu vidi nozīmē, ka ir atzīta fundamentālā saikne starp vidi un cilvēku veselību. Cilvēku veselība un vides kvalitāte nav šķiramas: ekosistēmu, dzīvnieku un cilvēku veselība ir savstarpēji saistīta, un Eiropas Savienībai šīs tiesības ir jāaizsargā. Vides degradācija ir primārais veselības problēmu cēlonis. Piemēram, 2019. gadā 307 000 priekšlaicīgas nāves gadījumu cēlonis bija smalkās daļiņas, 40 400 – slāpekļa dioksīds un 16 800 – intensīva saskarsme ar ozonu ([21]). Problēma, protams, nav tikai gaisa kvalitāte. Trokšņa piesārņojums, piemēram, katru gadu nogalina 12 000 cilvēku ([22]). Vides un cilvēka veselības savstarpējā saistība īpaši skaidri ir redzama pārtikas nodrošinājuma jomā.

2.2.3. Kas attiecas uz tiesību uz veselīgu vidi atzīšanu plašāk nekā valsts līmenī, Eiropas Savienībā tiesiskais stāvoklis ir augstā līmenī, vērtējot pasaules mērogā. Līdztekus līgumu noteikumiem (Pamattiesību hartas 37. pants un Līguma par Eiropas Savienības darbību 11. pants) pastāv vēl citi noteikumi, piemēram, Līguma par Eiropas Savienību 3. panta 3. punkts un 21. panta 2. punkts, LESD 191. pants ([23]) un daudzi citi Hartas noteikumi ([24]), kas visi kopā nozīmē to, ka ir atzītas tiesības uz tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi. Atbilstoši Hartas 51. panta 1. punkta noteikumiem šis pienākums attiecas uz ES iestādēm, un dalībvalstīm tas ir jāievēro, īstenojot ES tiesību aktus ([25]). Eiropas Parlaments ir mudinājis Hartā atzīt "tiesības uz veselīgu vidi" un ES iestādēm uzņemties vadošu lomu, "atzīstot līdzīgas tiesības starptautiskā līmenī" ([26]).

2.2.4. Saskaņā ar Pamattiesību hartas 52. panta 3. punktu Eiropas Savienībai ir pienākums ievērot Konvencijas noteikumus tajos gadījumos, kad Hartas noteikumi atbilst Konvencijas noteikumiem. Ar tiesībām uz privātās dzīves, ģimenes dzīves un māju neaizskaramību (Hartas 7. pants, Konvencijas 8. pants) Eiropas Cilvēktiesību tiesa jau patiesībā ir atzinusi tiesības uz veselīgu vidi ([27]). Tas ietver ne vien negatīvus pienākumus (pienākumu negraut tiesības uz veselīgu vidi),

---

([18]) *Agence Europe* "*Europe Daily*" biļetens Nr. 13014, *Thirteen NGOs call for inclusion of Russian fishing vessels in upcoming EU sanctions against Putin's regime* (Trīspadsmit NVO aicina uz Krievijas zvejas kuģiem attiecināt jaunās sankcijas pret Putina režīmu), 2022. gada 6. septembris.

([19]) Rezolūcija (A/76/L.75) – ANO digitālā bibliotēka.

([20]) EESK informatīvais ziņojums "Vides aizsardzība kā pamattiesību ievērošanas priekšnosacījums".

([21]) Eiropas Vides aģentūra, *Air Quality in Europe 2021: Health impacts of air pollution in Europe* (Gaisa kvalitāte Eiropā 2021. gadā: gaisa piesārņojuma ietekme uz veselību Eiropā), 2021. gada 15. novembris.

([22]) Eiropas Vides aģentūra, "Vides trokšņa radītais veselības apdraudējums Eiropā", 2020. gada 14. decembris.

([23]) Šajā pantā ir noteikti ES vides politikas mērķi.

([24]) Konkrēti 2. pants (tiesības uz dzīvību), 3. pants (tiesības uz personas neaizskaramību), 35. pants (cilvēka augsta līmeņa veselības nodrošināšana definīcijā un ES politikas un darbības īstenošanā) un 38. pants (patērētāju aizsardzība).

([25]) "Šīs hartas noteikumi attiecas uz Savienības iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām, pienācīgi ievērojot subsidiaritātes principu, bet uz dalībvalstīm tad, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus."

([26]) P9_TA(2021)0277 "ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam – atgriezīsim savā dzīvē dabu", 143. punkts.

([27]) *Irmina Kotiuk, Adam Weiss* un *Ugo Taddei*, izdevums *Journal of Human Rights and the Environment*, 13. sējums, īpašais izdevums, 2022. gada septembris.

bet arī pozitīvus pienākumus veikt pasākumus, kas, piemēram, saistīti ar gaisa kvalitāti, ar mērķi nodrošināt šo tiesību ievērošanu ([28]). Šie pienākumi kļūs vēl stingrāki pēc ES pievienošanās Konvencijai atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 2. punktam. Līdzīgi kā Eiropas Parlaments, arī Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja ir aicinājusi Konvencijas protokolā tiešā veidā atzīt "tiesības uz drošu, tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi" ([29]). Tādējādi šīs tiesības būtu izpildāmas visās 27 ES dalībvalstīs un 19 trešās valstīs, kuras arī ir Eiropas Padomes locekles.

2.2.5. Ir plaši atzīta Eiropas Savienības lielā ietekme uz vides regulējumu pasaulē. Dažādas ES tiesību jomas, kas skar tiesības uz veselīgu vidi, – it īpaši noteikumi par toksiskām vielām, kas ietverti *REACH* regulā, ([30]) – ir tipiski "Briseles ietekmes" piemēri ([31]), kas liecina, kā ES noteikumi kļūst par pasaules standartiem.

2.2.6. Tiesības uz veselīgu vidi ir svarīgas cilvēku sociālai un ekonomiskai labklājīgai Eiropā un citur. Ir aprēķināts, ka aptuveni 40 % darbvietu pasaulē ir atkarīgas no veselīga klimata un ekosistēmas ([32]). Ņemot vērā starptautisko tiesību satvaru un šo spilgto realitāti, nav pārsteidzoši, ka daudzi ES tiesību aktu elementi ir pieņemti, lai īstenotu ES pienākumu nodrošināt tiesības uz veselīgu vidi. ES noteikumi par apkārtējā gaisa kvalitāti (Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/50/EK ([33])) tam ir skaidrs piemērs. Ģenerāladvokāts *Kokott* ir izdarījis secinājumu, ka ar noteikumiem par apkārtējā gaisa kvalitāti tiek konkrēti realizēts Hartas 2. panta 1. punktā paredzētais Savienības pienākums nodrošināt pamattiesības uz dzīvību un Līguma par Eiropas Savienību 3. panta 3. punktā, Hartas 37. pantā un LESD 191. panta 2. punktā noteiktais pienākums nodrošināt augstu vides aizsardzības līmeni ([34]). Lai maksimāli aizsargātu cilvēku veselību, EESK iesaka ES gaisa kvalitātes standartus pilnībā pieskaņot Pasaules Veselības organizācijas Vispārējām gaisa kvalitātes vadlīnijām līdz 2030. gadam.

2.2.7. ES vides rīcības programmās, kas noteiktas LESD 192. panta 3. punktā, pastiprināti tiek atzītas tiesības uz veselīgu vidi. Astotajā vides rīcības programmā ir tieši norādīts, ka "virzība uz to, lai tiktu atzītas tiesības uz tīru, veselīgu un ilgtspējīgu vidi, kā noteikts Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību padomes Rezolūcijā Nr. 48/13, ir veicinošs nosacījums 8. VRP prioritāro mērķu sasniegšanai" ([35]).

2.2.8. Tas, kā bieži pietrūkst, ir efektivitāte praksē ([36]), un EESK mudina dalībvalstis un Eiropas iestādes pastiprināti rūpēties par pastāvošo tiesisko instrumentu efektivitātes uzlabošanu. Daudzi tiesvedības piemēri par dalībvalstu vai pašas Eiropas Savienības pārkāpumiem tādās jomās kā tīrs gaiss, klimats, zvejniecība vai ūdens liecina, cik grūti ir nodrošināt šo tiesību ievērošanu.

2.2.9. Laikā, kad Krievija karo pret Ukrainu un Ukraina gatavojas pievienoties Eiropas Savienībai, ir ļoti svarīgi, lai Eiropas Savienība un dalībvalstis nodrošinātu reālas tiesības uz veselīgu vidi. Tas nozīmē, ka vides aizsardzība ir jānosaka par tādu pašu prioritāti kā citas tiesību jomas, piemēram, konkurence vai datu aizsardzība, kurās Eiropas Savienība rāda pasaules līmeņa piemēru gan teorijā, gan praksē.

([28]) Par pozitīvajiem pienākumiem sk. Konvencijas 8. pantu (un attiecīgi Hartas 7. pantu), sk., piemēram, *Fadeyeva* pret Krieviju, pieteikums nr. 55723/00, 2005. gada 9. jūnija nolēmums.

([29]) Rezolūcija Nr. 2396 (2021), *Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe*.

([30]) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1907/2006 (2006. gada 18. decembris), kas attiecas uz ķimikāliju reģistrēšanu, vērtēšanu, licencēšanu un ierobežošanu (REACH), un ar kuru izveido Eiropas Ķimikāliju aģentūru, groza Direktīvu 1999/45/EK un atceļ Padomes Regulu (EEK) Nr. 793/93 un Komisijas Regulu (EK) Nr. 1488/94, kā arī Padomes Direktīvu 76/769/EEK un Komisijas Direktīvu 91/155/EEK, Direktīvu 93/67/EEK, Direktīvu 93/105/EK un Direktīvu 2000/21/EK (OV L 396, 30.12.2006., 1. lpp.).

([31]) Anu Bradford, *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*, Oxford University Press, 2020.

([32]) SDO: *World Employment and Social Outlook 2018 – Greening with jobs, 2018*.

([33]) Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/50/EK (2008. gada 21. maijs) par gaisa kvalitāti un tīrāku gaisu Eiropai (OV L 152, 11.6.2008., 1. lpp.).

([34]) Lieta C-723/17, *Craeynest* pret *Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, 53. punkts.

([35]) Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmums (ES) 2022/591 (2022. gada 6. aprīlis) par vispārējo Savienības vides rīcības programmu līdz 2030. gadam (OV L 114, 12.4.2022., 22. lpp.).

([36]) EESK atzinums "ES vides tiesību aktu īstenošana gaisa kvalitātes, ūdens un atkritumu jomā" (OV C 110, 22.3.2019., 33. lpp.).

2.2.10. Attiecīgi Eiropas Savienībai ir iespēja atzīt, ka ikvienai paaudzei ir tiesības uz veselīgu vidi.

2.2.11. Nav nekāds pārsteigums, ka tieši jauniešu kustības ļoti aktīvi aicina rūpēties par vides aizsardzību. Tā kā vides degradācija negatīvi ietekmē reproduktīvo veselību, apdraudēta ir tieši nākamo paaudžu pastāvēšana. Eiropas Savienībai būtu jāseko to dalībvalstu piemēram, kuras ir izveidojušas iestādes, kuru uzdevums ir aizstāvēt nākamo paaudžu intereses. Šādas ES līmeņa iestādes rūpējas, lai nākamās paaudzes sociālā un ekonomiskā ziņā būtu ieguvējas no tās pozitīvās ietekmes, kuru radīs pašreizējā vides aizsardzība.

Briselē, 2023. gada 27. aprīlī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Oliver RÖPKE